

УДК 330.88:330.16

МЯМЛІН В. В.^{1*}

^{1*} д.т.н., с.н.с., професор кафедри «Вагони та вагонне господарство», Український державний університет науки і технологій, e-mail: vladislavmyamlin7@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8008-9097

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ ВИСОКОМОРАЛЬНОЇ ТА ВИСОКОЕФЕКТИВНОЇ КРАЇНИ: УТОПІЯ ЧИ МОЖЛИВА РЕАЛЬНІСТЬ?!

Метою дослідження є критичний аналіз різних соціально-економічних утопій та визначено їх позитивні та негативні сторони. Це дозволить побудувати соціально-економічну модель майбутньої країни, не повторюючи вже раніше допущених помилок. **Методика** полягає у використанні системного та філософсько-гуманістичного підходів, логіко-чуттєвого сприйняття дійсності та майбутнього, аналогій, а також в критичному підході до аналізу різних соціально-економічних утопій з точки зору космічного мислення та нової системи пізнання дійсності. **Результати.** Показано, що економічна система, незважаючи на свою важливість, є системою, яка залежить від прийнятої в суспільстві політики, котра в свою чергу залежить від рівня свідомості людей. Виявлено, що людина може створити будь-яке суспільство, - від різних утопій до антиутопій, - в залежності від тих цілей, які вона поставить перед собою. **Наукова новизна** полягає в тому, що пропонується нова соціально-економічна утопія, яка функціонуватиме на зовсім інших принципах – модель високоморальної та високоефективної країни. Вперше прийняті, зовсім відмінні від існуючої ліберальної економічної моделі, науково обґрунтовані принципи та правила функціонування економіко-фінансової та соціальної систем. Доведено негативний вплив на економіку таких псевдонаукових категорій як «прибуток» та «відсоток». Крім того, багато різних податків є непотрібними, у тому числі податок на землю та податок на доходи фізичних осіб, які лише гальмують розвиток економіки. Всі теорії, школи та напрямки, які підтримують одержання нетрудових доходів у вигляді «прибутку», «відсотків» по кредитах та оренді, являються не науковими, а - політичними. Сам науково-технологічний прогрес без морально-етичного прогресу немає ніякого сенсу. Той великий відрив між ними, який ми маємо зараз, врешті-решт призведе до загибелі всього суспільства. Але якщо економіка і мораль будуть йти пліч-о-пліч між собою, то тільки тоді цей тандем зможе дати колосальний результат. **Практична значимість.** Навіть не вдаючись у далеку перспективу, пов'язану з підвищенням рівня свідомості людей, в запропоновану модель високоефективної національної економіки закладено такі принципи, що дозволять вже в найкоротші терміни повністю ліквідувати всі негативні явища, притаманні сучасній економіці: кризи, інфляцію, безробіття тощо. Перехід на цю економіко-фінансову модель дозволить щорічно додатково створювати різних благ на трильйони гривень.

Ключові слова: економіка; економічна теорія; соціально-економічний розвиток; мораль; духовність; гуманізм; утопія; суспільство майбутнього; псевдонаукова модель економіки; високоефективна економіка; країна

Постановка проблеми

Створення високоефективної та високодуховної країни з безкризовою економікою в інтересах всього суспільства, є дуже важливою науковою проблемою, рішення якої автор вже присвятив цілий цикл робіт, в яких пропонуються науково обґрунтовані шляхи ефективного розвитку людини, суспільства та економіки.

Люди споконвіку мріяли про краще життя, про світле майбутнє, про справедливе суспільство. Найкращі уми людства уявляли це світле майбутнє у своїх творах утопічного характеру. Це досить стара і разом з тим вічно юна тема. Питання побудови нового суспільства порушували і в минулі часи, і обов'язково торкатимуться і в майбутні. Прагнення до ідеального суспільства, потреба у створенні образу світлого майбутнього, було закладено у людині з самого початку.

У нинішній період глобалізму, розробка оптимальної системи суспільного устрою та пошук майбутнього соціально-економічного ідеалу, набуває величезного значення, адже від того, яким шляхом піде подальший розвиток суспільства, повністю залежатиме його виживання.

Переосмислення утопій дозволяє визначити нові орієнтири та цінності, врахувати помилки минулого, переосмислити їх та визначити науково обґрунтовані шляхи руху суспільства вперед.

Коли ми говоримо про «соціально-економічний» розвиток держави, ми маємо на увазі не лише науково-технологічний розвиток, а й розвиток людський – моральний-етичний. Причому останній являється пріоритетним. Без його розвитку науково-технологічний (економічний) розвиток не має жодного сенсу.

У цій роботі зроблено ще одну спробу розробки сценарію побудови високодуховної та високорозвиненої цивілізації на прикладі окремої національної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Спочатку розглянемо деякі класичні роботи вчених, орієнтованих на побудову справедливого суспільства майбутнього. Торкнемося переважно їхніх пропозицій, спрямованих на «соціально-економічний» розвиток.

Звернемося спочатку до мислителів часу Ренесансу. Ренесансний гуманізм у Європі в період XV-XVI століть був ідеологією перехідної епохи – від феодалізму до капіталізму. Однією з яскравих постатей у гуманістичному русі у цей період був англійський державний діяч, лорд-канцлер Томас Мор (1478-1536), найбільша історична заслуга якого полягає у розвитку ідей утопічного комунізму. Йому належить твір «Утопія», написаний у 1516 році [18]. «Утопія» - це назва вигаданого острова в океані, на якому існує ідеальне суспільство. Дослівно цей термін означає місце, якого немає. Згодом термін «утопічний» став використовуватися для опису реальних, але нестійких співтовариств, таких як розвинений соціалізм або розвинений капіталізм, завданням яких було створити на свій лад концепції ідеальних «соціально-економічних» і політичних систем. Аж до Великої французької революції 1789 року, в історії соціально-економічної думки не можна відзначити жодного твору рівного «Утопії» за своїм значенням. Які ж «соціально-економічні» ідеї запропоновані у цьому творі? Якщо у творах Платона [21] та Августина [1, 2] підхід до проблеми ідеального суспільства був переважно етичний, то для Мора на перший план виступають саме соціально-економічні критерії. Мор, будучи державним діячем, добре знав суспільство того часу і критикував його. Він дійшов висновку, що приватна власність та гроші є причиною всіх страждань та пороків людського суспільства. Тому Мор поставив завдання показати, як може бути організоване суспільство без приватної власності, при цьому земля перебуває у загальному користуванні. Мор говорить про те, що «усюди, де є приватна власність, де все вимірюють грошима, там навряд чи колись буде можливо, щоб держава керувалася справедливо або щасливо. Хіба що ти вважаєш справедливим, коли все найкраще дістається найгіршим людям, або вважаєш вдалим, коли все розподіляється між зовсім небагатьма ... ». На нашу ж глибоку думку, не приватна власність є джерелом зла, а люди з низьким рівнем свідомості, які володіють власністю та використовують її для експлуатації інших людей. Такі люди є першоджерелом усіх проблем. А з неідеальних людей неможливо збудувати ідеальне суспільство. Приватна власність – це лише інструмент, яким можна користуватися по-різному. Всі люди в Утопії повинні працювати. Разом з тим вони зовсім не перетруджуються: «для роботи відводять всього шість годин: три – до полудня, після якого йдуть обідати, і, відпочивши від обіду дві пополудні години, знову приділивши праці три години, завершують день вечерею ... сон вимагає вісім годин. Що залишається зайвим від годин на роботу, сон і їжу, дозволяється кожному проводити за своєю волею, але не проводити цей час у розгулі та безтурботності, а години, вільні від ремесла, треба витратити на інші заняття на свій смак. Ці перерви більшість людей присвячує наукам». Держава робить все можливе, щоб позбавити громадян від тілесного рабства і дарувати якнайбільше часу для духовної свободи і освіти. Бо в цьому, вважають вони, щастя життя». Кожна людина закріплена за певним господарством, яке включає не менше сорока осіб. На чолі кожного господарства стоїть господар та господиня. Кожні тридцять господарств мають свого начальника. У кожному місті є ринки, куди кожне господарство привозять свої вироби та поміщають в окремі складські приміщення. Глава кожного господарства може звідти взяти все необхідне для свого господарства: «притому без грошей, взагалі без жодної винагороди забирає все, що тільки попросить». На кожній вулиці знаходяться палаци, де всі члени, тридцяти приписаних до кожного палацу господарств, безкоштовно приймають їжу. Так як у громадян Утопії відсутня власність, то оселі вони можуть міняти один раз на десять років за жеребом. Останнє говорить про те, що науково-технічний прогрес перебував ще в зародковому стані і зміни здійснювалися вкрай повільно.

«Утопія» відіграла величезну роль у подальшій історії соціалістичних ідей. Вона дала поштовх до формування парадигми нового літературного жанру та нового способу роздумів про майбутнє у формі фантастики. У Т. Мора з'явилося багато послідовників. Згодом «утопією» стали називати жанр літератури, автори якої зображують або намагаються створити концепцію ідеального суспільства. Утопіями стали називати і більш ранні твори, наприклад, «Держава» Платона. У повсякденному житті термін «утопія» асоціюється з нездійсненою мрією, з проектом, який неможливо здійснити. Самих же «утопістів» прийнято вважати людьми непрактичними, фантазерами, прожекторами, які не враховують справжніх реалій життя.

Ще один утопічний твір «Місто Сонця» (1623) [14] належить перу одного з найбільш значних мислителів епохи Ренесансу Томмазо Кампанелле (1568-1639). Цей твір є найповнішим втіленням програми Кампанелли по соціально-політичному перетворенню суспільства. Зокрема, він пише, що «обов'язки, мистецтва, праці та роботи розподіляються між усіма, кожному доводиться працювати не більше чотирьох годин на день; решта часу проводиться у приємних заняттях науками, співбесіди, читанні, оповіданнях, письмі, прогулянках, розвитку розумових і тілесних здібностей, і все це робиться радісно». Далі йдеться про те, що «убогість робить людей негідниками, хитрими, лукавими, злодіями, підступними ..., а багатство – зневажливими, гордими, черствими ... тоді як громада робить усіх одночасно і багатими, і разом з тим бідними: багатими – тому що в них є все, бідними – тому що вони не мають ніякої власності; і тому вони не служать речам, а речі служать їм». Думки Кампанелли цілком співзвучні з думками автора.

Наступним утопічним твором є робота англійського філософа, основоположника емпіризму та матеріалізму Френсіса Бекона (1561-1626) «Нова Атлантида» (1627) [10]. Бекон відомий ще й тим, що зробив вагомий внесок у розвиток методів наукового пізнання.

Основна концепція «Нової Атлантиди» полягає в тому, що науку та техніку треба використовувати на благо всього суспільства. Ця утопічна повість описує острів Бенсалем, яким керує вчений ордер «Будинок Соломона». Представлений у роботі «Будинок Соломона» - це прообраз майбутнього Лондонського королівського товариства по розвитку знань про природу. Ідею про те, що суспільством повинні керувати вчені чоловіки та управління має вестись на науковій основі, можна лише вітати, бо вона цілком вірна. Завданнями керуючого ордену, зокрема, є: «ознайомлення зі справами тих країн, куди вони прямують, особливо з науками, мистецтвами, виробництвами та винаходами всього світу, і для доставки нам всіляких книг, інструментів та зразків ... пізнання причин та прихованих сил усіх речей та розширення влади людини над природою, поки все не стане для неї можливим ... є у нас дві галереї; в одній виставлені зразки всіх найбільш цінних та чудових винаходів; в іншій – скульптурні зображення всіх великих винахідників ... За кожний цінний винахід ми споруджуємо автору статую та присуджуємо щедрі та почесні винагороди». Що, безумовно, дуже правильно.

Оповідання Бекона є неймовірним на той час передбаченням розвитку науки і техніки. Утопія Бекона того часу за технічними передбаченнями, по суті, перетворилася в наш час на реальність.

Звернімо увагу ще на один твір, який належить англійському соціалісту-утопісту Джеральду Уінстенлі (1609-1676), що називається "Закон свободи, викладений у вигляді програми, або Відновлення істинної системи правління" (1652) [27]. «Новим законом справедливості» Уінстенлі назвав безкласове суспільство, яке не знає приватної власності, грошей, купівлі-продажу, роботи по найму, заможних та незаможних.

Уінстенлі доводить, що ніяке багатство неможливе без експлуатації: «Ніхто не може бути багатим інакше, як завдяки своїй власній праці чи праці інших людей, які допомагають йому. Якби ближні не допомагали людині, вона не могла би отримувати щороку сотні й тисячі фунтів стерлінгів доходу. Але якщо їй допомагають інші, то досягнуті блага належать настільки ж її сусідам, наскільки їй, бо вони є плодом праці інших настільки ж, наскільки і плодами її праці ... Але всі багатії живуть у достатку, харчуються і одягаються не власною працею, а завдяки праці інших. І це зовсім не честь, а ганьба. Бо краще давати, аніж отримувати. Багаті же отримують все, що вони мають, з рук робітників. Коли вони дарують щось, вони дарують продукт праці інших, а не своєї власної праці».

Багато ідей трактату Уінстенлі згодом були розвинені Годвіном і Пруденом.

Певний інтерес представляє утопічний роман французького філософа та публіциста Етьєна Кабе (1788-1856) під назвою «Подорож до Ікарії» (1840) [13]. До написання цього роману Кабе надихнула

«Утопія» Мора. Він був під дуже великим враженням від цього твору та потрапив під вплив комуністичних ідей.

Основні соціально-економічні ідеї утопічного роману Кабе наступні. «Праця є однією з головних основ нашого суспільного устрою». Основний принцип існування, прийнятий у суспільстві: «*de chascun suivant ses forces, a chascun suivant ses besoins*» (від кожного по силах, кожному по потребам). Всі люди рівні у всьому і однаково працюють для республіки або спільності. Республіка збирає всі готові продукти і ділить їх порівну і між людьми. «Вона одна нас годує, одягає нас, дає нам житло, вчить нас і доставляє усім нам в рівній мірі все, що нам необхідно ... Усі мануфактури є національними та всі робітники також працюють для нації». При цьому чоловіки з 65 років, а жінки – з 50 років можуть не працювати, «але праця так мало стомлива і навіть приємна, що дуже мало хто вимагає для себе звільнення від роботи». Ми не можемо погодитися з думкою Кабе, що «усі люди рівні у всьому». Люди не рівні між собою через різні свої розумові та фізичні здібності, а також різні моральні якості.

В Ікарії знайшли втілення всі технологічні нововведення того часу. Кабе звертає увагу на те, як могли б розвиватися інші країни, якби вони мали організовану систему спільності як в Ікарії: «Судіть про масу відкриттів, які були б зроблені в короткий час у цих країнах, якби вони хотіли скористатися нашими відкриттями в Ікарії, якби вони визнали нашу систему освіти і, якби, як у нас, уряди спонукали всіх громадян робити відкриття та винаходити машини, полегшуючи їм проведення будь-яких дослідів та випробувань».

Щоб реалізувати свої ідеї на практиці, Кабе в 1847 році купує земельну ділянку в Техасі і сприяє переселенню туди декількох сотень робітників з Франції для утворення колонії. Колонія, організована Кабе, ще якийсь час існувала після його смерті і навіть видавала журнал, який пропагував «ікарійський комунізм».

Не можна не згадати і давньогрецького філософа Платона (427-347 до н. е.), який один із перших виклав свої думки про ідеальну державу в роботі «Держава», яка написана у формі діалогу. Основна тема роботи присвячена визначенню справедливості, яку Платон вважав основною умовою та принципом досконалого державного устрою. Ми з ним цілком погоджуємося, хоча кожен справедливості бачить по-своєму.

Платон вважав, що «поки в державі не будуть царювати філософи чи так звані нинішні царі та владиків не стануть благородно і ґрунтовно філософствувати і це зіллється воедино – державна влада і філософія ... до тих пір ... державам не позбутися від зол» [21]. Платон також звернув увагу на те, що всі люди дуже різні і здатні виконувати кожен свою роботу, тому потрібна спеціалізація: «Люди народжуються не надто схожими один на одного, їх природа буває різною, так що вони мають різні здібності до тієї чи іншої справи». При цьому він вважав, що всі функції та роботи, необхідні для суспільства, мають бути розділені між станами. Поділ ґрунтувався на двох принципах – моральному (етичному) та господарському (економічному). У розподілі праці Платон вбачав фундамент суспільного та державного устрою.

У політичній системі суспільства Платон віддавав перевагу аристократії, в чому ми з ним повністю солідарні. У розробленому Платоном проєкті утопічної держави, на перший план висувається моральний принцип, що й, на нашу думку, є необхідною умовою побудови найкращого суспільства. До недоліків платонівської «Держави» можна віднести те, що в період рабовласницького суспільства, їм не охоплено тему ліквідації рабства. В ідеальному суспільстві рабів не повинно бути. І хоча Платон не представив закінчену економічну систему, яка має бути в ідеальній державі, він вказав найважливіші принципи, що зумовлюють її появу.

Ще деякі думки щодо створення ідеальної держави ми можемо знайти в його роботах «Тімей», «Критій» та «Закони».

Звернімо ще увагу на твір німецького філософа-утопіста Вільгельма Вейтлінга (1808-1871), який у 1838 році виклав свої ідеї у вигляді програмної роботи для таємного товариства «Союз справедливих», під назвою: «Людство, як воно є і яким воно повинно стати» [24].

Зокрема, він пише: «Якщо ви хочете створити устрій загального щастя, прагнете до того, щоб кожен мав і споживав стільки, скільки йому потрібно, але ніхто не мав би більше того, що потрібно для задоволення його потреб ... Так воно й виходить у нашому ганебному сучасному суспільстві, що винахід та будівництво машин, які мають призначення полегшувати працю робітника, можуть сприяти лише погіршенню його тяжкого становища, не полегшуючи його праці. Тривалість

робочого часу залишилася та сама, якщо не стала ще більше, і до тих пір, доки триватиме цей порядок, все, що б не придумав чи винайшов робітник для поліпшення свого становища, нечесні люди завжди використовують для своїх низьких цілей. Винахіднику машини вони в кращому разі сунуть жирний шматок, щоб не розхолоджувати старанності інших, і цим обмежаться ... Причина ж цих часів, що постійно погіршуються, лежить тільки в нерівномірному розподілі і користуванні життєвими благами, так само, як і в нерівномірному розподілі праці для виробництва цих благ. А єдиним засобом зберегти цю огидну дезорганізацію є гроші».

Вейтлінг був переконаний, що «неможливо побудувати справжнє щастя для людства без здійснення наступних принципів: 1. Закони природи та християнської любові є основою всіх законів, які мають бути створені для суспільства; 2. Об'єднання всього людства в один Великий сімейний союз та усунення всіх розумово-обмежених понять про національність та сектантство; 3. Для всіх рівний розподіл праці та рівне користування благами життя; 4. Однакове виховання, як і рівні права та обов'язки для обох статей відповідно до законів природи; 5. Скасування будь-якого права наслідування та права власності для одиниці; 6. Встановлення керівних органів влади через загальні вибори; їх відповідальність та змінність; 7. Жодних переваг для них при рівному розподілі життєвих благ та рівність їх з іншими щодо робочого часу при виконанні службових обов'язків; 8. Кожен має цілковиту свободу у своїх діях та промовах за умови непорушення прав іншого; 9. Всім надається повна свобода та засоби для розвитку та вдосконалення своїх природних духовних та фізичних здібностей; 10. Покарання злочинця може стосуватися лише його прав на свободу та рівність; воно ніколи не може зазіхати на його життя, честь його може бути вражена тільки вигнанням з суспільства та довічним засланням».

Далі він пише, що «двома суттєвими умовами людського життя як особистого, так і суспільного є праця та споживання, і найдосконаліший гуртожиток організованого суспільства полягає в рівному розподілі цих двох умов між усіма членами, що належать до цього суспільства, що живуть за законами природи та християнської любові». На його думку, до виробничого стану «належать всі, хто займається ремеслами, мистецтвом, машинами та роботою на фабриках. Так само, як і стан селян, вони обирають на кожних десять осіб одного групового керівника, кожні сто чоловік — свого майстра, а десять майстрів обирають директора виробництва» і так далі.

Для виконання особливо важких робіт пропонується індустріальна Армія праці, в якій усі міцні та здорові люди повинні відпрацювати три роки: з 15 до 18 років. Тільки після закінчення цього терміну служби робітник отримує право голосу. Армія праці покликана займатися наступними роботами: розробка копалень, будівництво залізниць, гребель, зведення мостів, рубання лісу, осушення болот тощо.

Варто зазначити, що у 1847 році до «Союзу справедливих» приєдналися Карл Маркс та Фрідріх Енгельс. Тому можна сказати, що згаданий вище програмний документ став передвісником для написання ними наступної утопічної програми: «Маніфест Комуністичної партії».

Говорячи про утопії, не можна не згадати «наукову» економічну та соціальну утопію американського письменника Едварда Беллами (1850-1898) під назвою: «Погляд назад» (1888) [11]. Цей твір належить американцеві зовсім не випадково. Починаючи з 1870 року американська та німецька промислова конкуренція кладуть край монополії Англії на світовому ринку. Не зупиняючись на сюжеті роману, який дуже тривіальний, скажімо лише, що герой роману впав у летаргічний сон і проспав понад сто років, прокинувся лише в 2000 році. «За цей період вся економіка Америки перетворилася на єдину надкорпорацію – «промислову армію». Усі підприємства становлять державну власність. Кожна людина у віці з 21 до 45 років має працювати у «промисловій армії». Усі необхідні кошти для існування люди одержують від держави, у тому числі й житло. У суспільстві немає партій та немає політики. Описаний у роботі соціально-економічний устрій Беллами назвав «націоналізмом». Він намалював суспільство майбутнього як торжество урбанізації, механізації та централізованого управління. Він вважав, що висока концентрація капіталу призведе до мирного об'єднання всіх громадян у єдине співтовариство як акціонерів під керівництвом єдиного уряду. Незважаючи на те, що скрізь високий рівень механізації, проте існує трудовий обов'язок. Солдати «промислової армії» роблять найважчу і найбруднішу роботу. «... до робочого питання просто застосували принцип загальної військової повинності, як це розумілося в наш час ... це відбулося саме собою, щойно як нація стала єдиним капіталістом. Народ звик уже до тієї думки, що відбування військового обов'язку для захисту нації

обов'язкове і необхідне для будь-якого фізично здібного громадянина ... Немислима була ніяка організація праці, поки підприємництво розподілялося між сотнями та тисячами окремих осіб і корпорацій, між якими однаковість була недосяжною, та й неможливою насправді». В 1897 році Беллами написав ще один твір: «Рівність», в якому вирішив уточнити ідеї свого роману. Його твори ініціювали появу в Америці «клубів Беллами», які прагнули втілити в життя його мрії.

Ще один утопічний твір «Вісті нізвідки, або Епоха спокою» (1891) [19] належить перу англійського поета та художника, соціаліста з політичних поглядів Вільяму Моррісу (1834-1896). Він написав свій твір у відповідь на утопію Беллами, якою тоді просто зачитувалися численні читачі. Морріс вважав, що ідеї, викладені у творі Беллами, лише відштовхнуть людей від соціалізму. До ідей соціалізму Морріс прийшов через мистецтво, через бажання втілити на Землі свої естетичні цінності.

Сюжет роману дуже банальний - автор подорожує Англією майбутнього і спілкується з різними персонажами. З їхнього спілкування ми бачимо, що власність у країні відсутня, праця лише на радість; злочини трапляються, але ненавмисні, і до людей, їх вчинивших, ставляться як до психічно нездорових, які потребують лікування; люди із міст переселилися у сільську місцевість, по всій країні розташована маса хуторів, скрізь використовується гужовий транспорт; залізниці та димучі підприємства відсутні; люди виглядають здоровими та красивими, звернення до незнайомої людини звучить як: «Сусід!». Що стосується науки та мистецтва, то наука стала не більше ніж хобі, а мистецтво стало прикладним - служить для прикрашання предметів побуту. Загалом життя протікає спокійно та рівномірно – суцільна ідилія. Але за рахунок чого людська природа перетворилася на «ангельську», у романі не сказано.

За словами англійського прогресивного історика Артура Мортон: «багато хто писав утопії, в які можна було повірити. Але Моррісу вдалося зобразити таку утопічну державу, в якій хочеться жити» [20].

Дуже схожа утопія про сільське життя під назвою: «Подорож мого брата Олексія в країну селянської утопії» (1920) [9], яку написав О.В. Чаянов (1888-1939). У своєму творі Чаянов, будучи економістом, приділив увагу тому, про що Морріс згадав дуже побіжно - устрою суспільства та економіці. Незважаючи на те, що його робота була викладена тезово, у ній відчувається глибока продуманість. В описаному утопічному суспільстві переважає сільськогосподарський уклад. Люди живуть у сільській місцевості, а міста – це не місце життя, а місце свят. Дощі йдуть на замовлення –техніка керує погодою. В основі господарського устрою лежить індивідуальне селянськегосподарство, яке вважається «найдосконалішим типом господарської діяльності. У ньому людина протиставлена природі, у ньому праця входить у творче стикання з усіма силами космосу і створює нові форми буття. Кожен працівник – творець, кожен прояв його індивідуальності – мистецтво праці... Це є природний стан людини, з якого він був виведений демоном капіталізму ... Однак для того, щоб затвердити режим нації XX століття на основі селянського господарства та побуту, нам необхідно було вирішити дві основні організаційні проблеми. Проблему економічну, яка вимагає для свого вирішення такої народногосподарської системи, що спиралася б на селянське господарство, залишала б за ним керівну роль і в той же час утворила б такий народногосподарський апарат, який у своїй роботі не поступався ніякому іншому розумовому апарату і тримався б автоматично без підпір неекономічного державного примусу. Проблему соціальну або, якщо хочете, культурну, тобто проблему організації соціального буття широких народних мас у таких формах, щоб за умови сільського розселення збереглися вищі форми культурного життя, які були довго монополією міської культури, і був можливий культурний прогрес у всіх сферах життя духу, принаймні не менший, ніж за будь-якого іншого режиму». Далі дослівно: «Якщо ми вдивимось у досоціалістичний світ, то його складну машину приводили у дію сили людської жадібності, голоду, кожен складовий, від банкіра до останнього робітника, мав особистий інтерес від напруги господарської діяльності, і цей інтерес стимулював його роботу. Господарська машина у кожному своєму учаснику мала мотори, що приводили її в дію. Система комунізму посадила всіх учасників господарського життя на штатну поденну винагороду і тим самим позбавила їх роботу будь-яких ознак стимуляції. Факт роботи, звичайно, мав місце, але напруга роботи була відсутня, бо не мала під собою підстави. Відсутність стимуляції виявлялася не тільки на виконавцях, а й на організаторах виробництва, бо вони, як і всякі чиновники, були зацікавлені у досконалості самої господарської дії, у точності та блиску роботи господарського апарату, а зовсім не в результаті його

роботи. Для них враження від справи було важливіше ніж його матеріальні результати. Беручи у свої руки організацію господарського життя, ми негайно пустили в хід усі мотори, що стимулюють приватногосподарську дію, - відрядну плату, тантьєми організаторам та премії понад ціни за ті продукти селянського господарства, розвиток яких нам було необхідно ... Ми насамперед звернулися до послаблення частки, яка припадає на нетрудові доходи, – найголовніші заходи в цій галузі: рентні податки в землеробстві, знищення акціонерних підприємств та приватного кредитного посередництва ... Таке наше вирішення економічної проблеми».

Чаянов звертає увагу на те, що соціальна проблема набагато складніша за проблему економічну, з чим ми повністю згодні: «... говорячи про економічну проблему, ми непомітно підійшли до проблеми соціальної, для нас більш важкою і складнішою. Нашим завданням було вирішення проблеми особистості та суспільства. Потрібно було побудувати таке людське суспільство, в якому особистість не відчувала б на собі жодних пут, а суспільство невидимими особистості шляхами дотримувалося б суспільного інтересу... Завжди нашим кінцевим критерієм було поглиблення змісту людського життя, інтегральна людська особистість. Усе інше було засобом. Серед цих засобів найбільш потужним, найбільш необхідним шануємо ми суспільство та державу, але ніколи не забуваємо, що вони – лише засоби» [9]. В цілому у своїй утопії Чаянов дотримується релятивістських та плюралістичних поглядів на історію та революцію.

Англійський соціаліст Роберт Блетчфорд (1851-1943) у своїй філософській утопії «Магазин чарівництва, або Нemoжливий романтик» (1907) [12] показав можливість процвітаючого та здорового суспільства без залучення нових машин та механізмів, крім тих, які вже були на той період. Бо навіть використовуючи тільки існуючі знаряддя праці можна досягти значних успіхів. У країні, описаній Блетчфордом, немає уряду, немає політичних партій, немає зброї, немає грошей, немає бідності, немає заборів, немає азартних ігор. Люди не п'ють алкогольних напоїв, навіть пива, і не їдять м'яса, більшість людей захоплюються різними науками.

Наведемо окремі цитати з цього твору, щоб показати його загальну соціальну спрямованість: «Я визнаю, що при існуючих умовах більшість людей бажають мати гроші. Але я повинен перш за все вказати вам, що тільки деякі дуже люблять гроші або бажають грошей заради них самих. Людина, яка любить гроші заради них самих, — скнара. Нормальна людина бажає грошей заради того, що на них можна щось купити. Тому вона прагне не грошей, а тих речей, які гроші принесуть ... Оскільки гроші — це лише засіб для досягнення мети, а не сама мета, то впливає, що якби були б інші й більш кращі засоби для досягнення тієї ж мети, жадібність до грошей взагалі перестала б рухати людьми». Далі читаємо: «... справедливість є справедливість ... людині потрібно платити вартість її праці»; «Ці люди ... роблять країну та всі її ресурси власністю всього народу. І, крім того, вони роблять добробут кожного громадянина турботою всього народу»; «... марна розкіш та згубна порожнеча для кількох, замість ефективної, процвітаючої та щасливої нації»; «... коли в людини є фізичне здоров'я та комфорт, вона може бути щасливою без розкоші та марнотратства. І ці люди визнають цей факт. Справжнє щастя приходить більш вищими шляхами. Справжнє щастя приходить через служіння, через здобутки, через чистоту натури і піднесеність розуму. Дайте людині здоров'я, повагу, їжу, дім, дружину та дітей, відповідний відпочинок і відповідну роботу, і вона буде щасливішою за мільйонера чи імператора»; «... усі люди цієї країни — заможні люди. Вони самі багаті та найщасливіші люди, яких колись знав світ». «Земля тут, як повітря і море, *pro bono publico*» (для суспільного блага).

Під впливом ідей Морріса Блетчфорд перейшов на соціалістичні позиції. Ним було створено у Манчестері відділення Фабіанського товариства. У його роботі представлено багато правильних і гідних думок для наслідування, до яких варто прислухатися й у наш час. Напевно, найбільш правильне життя суспільства, з усіх представлених утопій, описане саме у цьому утопічному творі. Єдине, що не вказано, якими шляхами можна досягти такого життя.

Відомий англійський письменник-гуморист Джером К. Джером (1859-1927) у властивій йому манері написав утопічне оповідання «Нова Утопія», у якому описав похмуру і сумне суспільство майбутнього, всередині якого, на його думку, вже здійснилися всі соціалістичні ідеї [16]. По задуму письменника у майбутньому суспільстві працювати будуть не більше трьох годин на добу; усі люди мають бути рівними; імен у людей немає – тільки номери на комірцях: у чоловіків – непарні, у жінок – парні; своїх будинків немає – усі живуть у блокгаузах по тисячі осіб; їжа в усіх в один і той же час за рахунок держави; культурне життя відсутнє: театрів немає, книги класиків спалили; надто

розумним роблять операцію на мозку, щоб зрівняти зі звичайними людьми; мислити не можна; скрізь один народ, одна мова, одне життя... Незважаючи на те, що оповідання називається «Нова Утопія», воно виявилось попередником знаменитих антиутопій ХХ століття, оскільки в ньому описано багато такого, чого в нормальному людському суспільстві взагалі не повинно бути. Якщо «утопія» - це уявлення про те, як має бути влаштоване ідеальне суспільство, то «антиутопія» - це застереження про те, як воно не повинно бути влаштоване.

У своєму нарисі «Сучасна утопія» [25] у розділі «Економічна утопія» видатний англійський письменник Герберт Уеллс (1866-1946) з приводу грошей пише таке: «Утопія згодна бачити здійснення всіх навчань, аби від цього вийшла користь для людей. Одне із крайніх навчань, наприклад, заперечує гроші. І сучасна утопія цілком згодна з цим запереченням, хоч і трохи інакше, ніж це вчення. Гроші мають цінність умовну. Самі по собі гроші абсолютно марні ... А між тим гроші мають той недолік, що їх можна накопичувати, що вони збуджують низькі інстинкти в людині. На жаль, праві люди, які стверджують, що «за гроші можна отримати все». З цієї точки зору гроші, як постійну цінність, утопія в майбутньому не хотіла б бачити». Далі, з приводу наявності грошей у майбутньому, він пише: «Контроль над роботою все-таки буде необхідний. Нині таким контролем, між іншим, є гроші. Гроші частково можна вважати свідченням про виконану роботу. Але коли такі "свідчення" зосереджуються в руках людей, які насправді цю роботу не робили, гроші робляться тим злом, яке утопія хотіла б бачити знищеним ... Можливо, утопісти захоплюються, і гроші як такі, залишаться до тих пір, поки буде існувати людство, але сучасна утопія, яка мріє про світле майбутнє, не може цього бажати».

На завершення огляду звернемося ще до робіт американського футуролога, соціолога та публіциста Елвіна Тоффлера (1928-2-16) [22, 23]. Зазначимо, що свій жанр Тоффлер називає не «утопією», а – «практопією». В останній немає безхмарного і світлого майбутнього, тому що в ній приділяється певне місце і різному прояву зла у вигляді несправедливостей, хвороб, брудної політики та конфліктів. Цей жанр складніший, ніж розробка утопій, оскільки вимагає підрахунку ймовірностей різних можливих шляхів соціально-економічного розвитку. Що ж Тоффлер прогнозує з приводу майбутньої економіки? Так у роботі [23] він звертає увагу на те, що «в епоху Першої хвилі люди в основному споживали те, що самі ж виробляли. Вони не були споживачами чи виробниками у звичайному значенні слова. Їх можна назвати «виробниками для себе» ... з Другою хвилею ми перейшли від землеробського суспільства, заснованого на «виробництві для споживання» ... до індустріального суспільства, заснованого на «виробництві для обміну». При цьому «виробництво для себе» він називає Сектором А – невидима економіка, а «виробництво для обміну» називає Сектором Б – видима економіка. Далі він констатує, що «почалося фундаментальне зрушення у відносинах цих двох секторів чи форм виробництва. Ми побачимо, що межа між споживачем і виробником все більше стирається, що все більшого значення набуває «виробник для себе»... Все це повертає нас до мільйонів людей, які починають надавати собі послуги, які раніше надавали лікарі, насправді ці люди переміщують частину виробництва із Сектору Б у Сектор А, із видимої економіки, яку відстежують економісти, до примарної економіки, про яку ті забули». Свої думки Тоффлер підсумовує наступним чином: «Третя хвиля створить першу в історії «трансеринкову» цивілізацію. Під словом «трансеринкова» я не маю на увазі цивілізацію, в якій немає мережі обміну – світ, відкинутий назад, до маленьких ізольованих і повністю самодостатніх громад, нездатних абоне бажаних торгувати один з одним. Я не маю на увазі повернення назад. Під словом «трансеринкова» я розумію цивілізацію, яка залежить від ринку, але більше не поглинену потребою будувати, розширювати, розробляти та інтегрувати цю структуру. Цивілізацію, здатну поставити на порядок денний нові завдання, оскільки ринок уже побудований».

Формування цілей статті

Метою дослідження є критичний аналіз раніше написаних соціально-економічних утопій для пошуку науково обґрунтованих принципів побудови високорозвиненої держави, висування своєї власної утопії з описом пропонованих соціально-економічних та морально-етичних систем, а також шляхів її реалізації.

Виклад основного матеріалу

Аналізуючи представлені утопії, можна побачити, що поряд з відмінними рисами, вони мають багато спільного. Об'єднує їх передусім прагнення уявити прекрасну картину майбутнього устрою суспільства. При цьому найсильніші критичні удари обрушуються на власність, насамперед це власність на землю та засоби виробництва. З точки зору етики та логіки важко заперечувати правильність тверджень, що кожна людина має право на життя і на продукт своєї праці, всі люди можуть однаково користуватися засобами виробництва та мати гідні умови життя, нікого не можна позбавляти будь-яких прав або наділяти різними привілеями. Але реалізувати ці принципи на практиці ніяк не вдається, - перешкодою всьому є людська природа. Громадяни можуть мати рівні права, але не рівні здібності. Утопісти бачать цю проблему, але вважають, що вона колись зникне сама собою. На глибоке переконання автора, хто б які б не пропонував форми організації суспільства, люди, незалежно від цього, завжди відрізнятимуться один від одного не лише за своїм характером, за своїми здібностями, а й за рівнем свідомості. Тому на нашу думку, приватна власність – це лише інструмент, яким можна користуватися по-різному. І якщо навіть приватна власність зникне, то питання реальної участі кожної людини у суспільному виробництві та величина винагороди за її працю, все одно викликатимуть багато спірних питань. А ось як досягти справедливості у вирішенні цього питання жодна утопія чіткої відповіді не дає.

У утопіях немає нездолених людей, кожен почувається рівноправним та повноправним членом суспільства, в якому відсутні антагонізми. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що в утопічних суспільствах на той час економіка досконала, тому що відсутні економічні кризи, немає інфляції та безробіття.

Лауреат Нобелівської премії письменник Анатоль Франс, активно лаючи лібералізм і підтримуючи утопії, у своїй «промові про свободу виборів», звертаючись до виборців, згадав утопістів і зокрема сказав: «Ви не допустіть, щоб наші голоси розчинилися в саяві лібералізму, того самого лібералізму, який свято вшановує всілякий гніт і будь-яке беззаконня... Ви сміливо вручайте свої голоси тим, хто намагається встановити соціальну справедливість у всій її широті і досягти всесвітнього миру за допомогою союзу трудящих. Вам скажуть, що ці люди, мов, утопісти. Але економісти, на яких вони посиляються, помиляються менше, ніж економісти старих шкіл, а головне вони зуміли виправити свої помилкові погляди... А якщо вони навіть були утопістами, що з того? Якби в минулому не існувало утопістів, люди й досі жили б у печерах, голі та жалюгідні. Не хто інший, як утопісти, намітили план першого граду ... Шляхетні мрії народжують благодійну реальність. Утопія - фактор прогресу та прообраз кращого майбутнього» [15]. І з цим важко не погодитись. Крім того, можна зробити висновок, що утопії зародили науковий метод мислення, який пов'язаний з проведенням уявного експерименту.

У своєму есе [26] ірландський драматург Оскар Уайльд також звернув увагу на твори утопістів: «Якщо на карті світу відсутня Утопія, то на таку карту світу не варто й дивитися, тому що не побачимо тієї землі, куди постійно прагне Людство ... Прогрес є втілення утопій у життя».

Багато хто з письменників-фантастів або утопістів у своїх творах визначили цілу низку ідей, які потім були реалізовані в майбутньому. Так у романі Беллами вперше описуються пластикові банківські картки та великі універмаги – супермаркети. Бекон вже тоді передбачав селекцію, авіацію, підводні човни, телефон та телебачення. Деякі вигадані ними терміни потім широко входять у лексикон. Так, наприклад, термін «робот», який знайшов своє продовження в термінах «роботизація», «робототехніка» був придуманий письменником Карелом Чапеком у його п'єсі «R. U. R.» (1920).

Коли мова йде про поширення ідей соціалізму в середовищі робочих та інтелігенції наприкінці XIX – та на початку XX століть, ми, очевидно, переоцінювали роль складних для читання та розуміння, а також дуже об'ємних праць Карла Маркса тощо та недооцінювали легко, зрозуміло й захоплююче написані соціальні утопії, які мали величезну популярність на той час. На наш погляд, написання науково обґрунтованих праць у формі художніх творів, але без складної наукової термінології з метою популяризації прогресивних ідей, що сприяють розвитку суспільства, особливо актуальне і в наші дні.

Насправді конструювання оптимального людського суспільства майбутнього – це найскладніше завдання. За всю історію людства, як було показано вище, було представлено багато різних утопій. Можна вигадувати різні сюжети та малювати різні державні устрії, але їхня можлива реалізація з максимальною ефективністю для суспільства залежатиме тільки від того, наскільки саме суспільство буде до них готове.

Автор вважає більш правильним ділити суспільство не за класами, не за кастами і не за станами, а по рівню свідомості, оскільки рівень свідомості людини визначає її ставлення до навколишнього світу і формує її внутрішні моральні якості. У різних соціальних станах існують люди з різним рівнем свідомості. Як показала історія, після Жовтневої революції на місце колишніх капіталістів та поміщиків, частенько під гарними лозунгами приходила «робоча аристократія», так звана «партноменклатура», яка починала будувати «комунізм», зовсім не для всіх, а для себе та членів своєї родини. Тому не варто однозначно стверджувати, що робочі – це добре, а буржуазія – це погано.

Економіку та економічні відносини не можна розглядати ізольовано від суспільства, від його соціальної та політичної систем. Усі фінансово-економічні проблеми криються зовсім в іншій сфері людського буття. Економіка похідна від політики, яка у свою чергу похідна від свідомості людини. Ідеальну економіку не можна побудувати, не створивши ідеального суспільства.

З приводу сучасних футурологічних прогнозів, що стосуються подальшого розвитку науково-технологічного прогресу, наведемо висловлювання американського вченого-атомника Ральфа Леппа, яке досить точно описує ситуацію, що склалася: «Ніхто - навіть найблисучіший з нині живих вчених - насправді не знає, куди веде нас наука. Ми знаходимося в поїзді, який набирає швидкість, мчить колією, де стоїть невідома кількість стрілок, що ведуть до невідомих пунктів призначення. У кабіні локомотива немає жодного вченого, а біля стрілок можуть знаходитися демони. Більшість суспільства перебуває у гальмівному вагоні й дивиться назад» [17].

Майбутній устрій суспільства можна вигадувати (утопія), прогнозувати чи пророкувати (футурологія), а можна проектувати (соціальне проектування чи соціальна технологія). Останній напрямок представляє найбільший інтерес. Проект (від лат. *projectus*, дослівно перекладається як – «кинутий вперед»).

Дуже правильне методологічне правило побудови нової реальності, яке насамперед стосується соціально-економічного розвитку, дає давньогрецький філософ Аристотель: «Благо скрізь та усюди залежить від дотримання двох умов: правильного встановлення кінцевих цілей і відшукування відповідних засобів, які ведуть до кінцевої мети».

Тому спочатку необхідно точно визначитися, яку країну і яку економіку ми хочемо отримати, а потім шляхом поступових перетворень рухатись у цьому напрямку. Перш за все необхідно чітко усвідомити, який рівень і спосіб життя в країні ми хочемо отримати в кінцевому результаті після впровадження тієї чи іншої соціально-економічної моделі. Відомо, що існує причинно-наслідковий закон. Хочеш виростити пшеницю - посади пшеницю, хочеш виростити картоплю - посади картоплю. Як говориться у відомому прислів'ї: «що посієш, те й пожнеш!».

Кожна причина веде до конкретного слідства. Це може бути той варіант, який ми маємо, наприклад, в Україні, яка за три десятиліття так і не вийшла на рівень ВВП 1990 року. Мабуть, «сіяли» щось не те, бо не знали, що саме треба «сіяти», чи «сіяли» у своїх інтересах, і «врожай» збирали для себе, на шкоду інтересам усього суспільства. А міг би бути «посяйний» і зовсім інший варіант розвитку країни. Так, наприклад, ВВП Китаю за цей же період виріс майже в 30 разів...

Разом із тим всі макроекономічні моделі національних економік, які відомі на сьогоднішній день, незважаючи на окремі відмінності між ними, мають один загальний суттєвий недолік – всі вони є кризоутворюючими, тобто між окремими їх елементами існують серйозні протиріччя. Тому їм усім добре знайомі такі негативні явища як криза, інфляція, безробіття, дефіцит бюджету тощо [5].

Як зробити так, щоб всього цього не було або, точніше сказати, щоб усе відбувалося якраз навпаки: підприємства працювали з постійним збільшенням випуску продукції, на ринку були потрібні робочі руки, продукція не залежала б на складах, ціни падали б, а зарплата зростала, був би відсутній дефіцит бюджету. Так ось, фінансово-економічна система залежно від тих принципів і правил, які покладено в основу її будови, може функціонувати по-різному. В одних випадках вона гальмує розвиток економіки, а в інших – здатна прискорювати його.

У каталозі утопій [8], виданому понад сто років тому, наведено 137 утопій, а всього там близько 2000 робіт, що так чи інакше стосуються побудови майбутнього суспільства. Скільки їх написано на сьогодні, взагалі важко сказати. Тим не менш, і ми, під враженням прочитаних утопій та на підставі свого бачення, представимо свою соціально-економічну та морально-етичну утопічну модель майбутньої країни у тезовій формі.

Автору представляється наступна можлива картина існування майбутнього суспільства, яка б вже могла мати місце, якби застосовувалося суворо наукове управління соціально-економічними системами на користь всіх громадян країни з урахуванням запропонованих нижче принципів. Назвемо умовно цю чудову країну майбутнього – Країною «У». Вважатимемо, що інформацію про Країну «У» отримано в результаті уважного спостереження за нею випадкового незаангажованого мандрівника.

Отже, перш за все кидається в очі величезна кількість струнких і красивих людей різних національностей, які спокійно гуляють вулицями та парками прекрасних міст; потім вимальовується величезна кількість різноманітних та якісних товарів та послуг; всі продукти харчування, що виробляються в країні, є натуральними та продаються практично за символічну плату; товари мають високу якість і користуються величезним попитом на світовому ринку; інфляція, яка існувала роками, повністю зникла, навпаки, ціни постійно знижуються, а зарплати тільки зростають; дефіцит бюджету вже багато років відсутній; курс національної валюти по відношенню до долара становить 1:5 та продовжує зміцнюватися; щорічне нарощування ВВП становить 25-30 % і має тенденцію до подальшого зростання; Країна «У» вже давно розрахувалася за міжнародними валютними кредитами, та перестала брати нові;

- часи безробіття давно пішли у минуле, навпаки, існує постійна потреба у додаткових робочих місцях; любов до праці прищеплюється з самого дитинства, тим більше, що для кожної нормальної людини праця є внутрішньою потребою; в країні існує високий рівень механізації, автоматизації та кібернетизації виробництва, це все пояснює дуже високу продуктивність праці; незважаючи на те, що режим роботи прийнятий по 4-5 годин на день, по 3-4 дні на тиждень, багато людей його порушують, тому що робота доставляє їм величезну насолоду; при цьому заробітки у них цілком достойні; тих, хто не хоче працювати (зустрічаються й такі), ніхто працювати не змушує: адже не змушують же працювати інвалідів з фізичними вадами; у суспільстві прийнято вважати, що люди, які не бажають працювати - це розумові інваліди; їм платять соціальні допомоги, проводять з ними роз'яснювальні бесіди, й у суспільстві до них особливе ставлення – вони, наприклад, не беруть участь в обговоренні важливих соціальних питань; зарплати вчених та інженерів найвищі у світі; на розвиток науки спрямовується значна частка державних коштів – 5-6 %; комітет з науки та техніки не встигає розглядати заявки на винаходи та відкриття; кожний підприємець - практично мільйонер; мільяртери у країні відсутні; вважається, що замість одного мільяртера краще нехай буде тисяча мільйонерів; у суспільстві існує принцип розумної достатності: різниця у доходах громадян не перевищує 10-12 разів, при цьому навіть найменш оплачувані громадяни мають можливість вести гідний спосіб життя; за певні досягнення перед суспільством ця різниця може бути збільшена; жебраків і безпритульних у державі давно немає; зникла злочинність, а разом із нею замки на дверях та потворні ґрати на вікнах, різко скоротилася кількість суддів, прокурорів, контролерів, інспекторів, податківців, поліцейських та охоронців, що дозволило направити працівників, що звільнилися, та вивільнені кошти на творчу працю;

- небачених успіхів досягли суднобудівна, машинобудівна, авіаційна, космічна та електротехнічна галузі; на підприємствах панує найвища культура виробництва; країна випускає дуже великий процент високоеластичної (наукоємної) продукції, що є дуже важливим для успішного розвитку економіки; сільське господарство досягло найвищих результатів завдяки зростанню продуктивності праці; країна повністю відмовилася від вуглеводнів, оскільки вчені знайшли спосіб отримання практично безкоштовної ефірної електрики, впровадження якої раніше саботувалося власниками тих же самих вуглеводнів;

- безкоштовна медицина досягла приголомшливих результатів, середня тривалість життя громадян перевищила вже за 100 років; в аптеках продаються ліки, які виліковують, а не просто підтримують існування, причому за помірну плату; разом з тим люди ведуть здоровий спосіб життя та рідко хворіють; переважна більшість людей є вегетаріанцями; наркотики, алкоголь та куріння залишилися у минулому; вода у кранах за своїми фізико-хімічними властивостями практично

відповідає джерельній; ніхто не захоплюється азартними іграми; доброта людей та їхня любов до тварин, призвели до того, що на вулицях зовсім не залишилося бездомних собак та кішок;

- архітектура промислових та цивільних будівель вражає своєю красою та різноманітністю, житлова проблема давно вирішена, більшість громадян вважають за краще жити у замських 2-3-поверхових будинках котеджного типу; у країні немає платних паркувань та платних доріг; комунальні послуги дуже низькі, і це при тому, що ніхто їх не дотує; щодня з Європи та сусідніх країн приїжджають тисячі переселенців, які бажають облаштуватись у Країні «У», багатонаціональне населення якої перевищило вже за 300 мільйонів людей, які живуть у доброму мирі та злагоді;

- люди дійшли до висновку, що морально-етичні принципи є першорядними, а все інше – наслідок від них; суспільство вже давно зрозуміло, що розвиток держави може йти лише через розвиток самої людини – альтернативи цьому немає; до людей, які займають командні пости, висуваються найсерйозніші вимоги, тому вони мають пройти через складну багатоетапну процедуру відбору кращих із кращих; при висуванні людини на відповідальну посаду, керуються насамперед її морально-етичними якостями; громадяни добре усвідомили, що у «світле» майбутнє вести суспільство неспроможні «темні» особистості; у країні заборонені будь-які політичні партії, але існує ясна та зрозуміла ідеологія, яка спрямована на всебічний розвиток людської особистості; коли приймаються якісь важливі рішення на державному рівні, то перед цим завжди порушується питання: «наскільки щасливішими стануть люди в країні після ухвалення цього рішення?»;

- влада бере найактивнішу участь у соціально-економічному та культурному житті суспільства; у кіно та на телебаченні відсутні сцени жаху та насильства, ніхто не зомбує населення цілодобово рекламою, новинами та політичними подіями; такі видовищні заходи як бокс або футбол, популярні за минулих часів, відсутні, оскільки це таланти слаборозвинених цивілізацій; люди віддають перевагу більш інтелектуальним заходам – люблять відвідувати концерти класичної музики, музеї чи театри; ритм життя в країні спокійний і рівномірний; у людей немає розкішних і супердорогих яхт, автомобілів і смартфонів, люди не витрачають марно часу на божевільну гонитву за матеріальними «цінностями», на прагнення купувати і купувати, у них немає бажання мати якнайбільше, тому, що вся ця метушня не залишає часу для більш важливих занять; зате вони нікуди не поспішають, мають час для родини, для дітей, для роздумів про сенс життя, для читання і для заняття своїм улюбленим хобі; вкотре повторимо, що усе підпорядковано принципу розумної достатності; вони щасливі люди, тому що на першому місці у них стоять духовні, моральні та сімейні цінності; головне те, що для них не результати науково-технологічного прогресу стали фундаментом щасливого життя, а досягнення вищої духовної досконалості.

Як же досягти описаного стану суспільства?!

Як відомо, на сьогоднішній день відсутнє наукове управління суспільством і немає жодного конкретного плану побудови цивілізованої високорозвиненої держави на користь усіх її громадян. Те, що пропонується, може привести суспільство тільки в прірву. Спробуємо усунути цю прогалину та коротко викласти основні наукові принципи, які повинні бути покладені в основу функціонування описаної вище майбутньої розвинутої та щасливої держави.

Економічною основою майбутньої високорозвиненої держави має бути рівноважна «економіко-фінансова» модель, у якій гроші виконують роль еквівалента праці та сплачуються лише за працю. Для того, щоб економіка могла функціонувати високоефективно та без будь-яких криз, вона повинна спиратися на певні наукові принципи, найважливіші з них наступні:

- повна відмова від «фінансово-прибуткової» моделі господарювання; категорія «прибутку» має бути визнана псевдоекономічною категорією; те саме стосується відсотків за кредитами та депозитами; припинення емісії грошей – кількість грошей в обороті має бути незмінною, необхідно збільшення швидкості обігу грошової маси, а не її кількості; всі гроші в країні повинні належати виключно державі, а юридичні та фізичні особи можуть ними всього лише тимчасово користуватися; для цього має бути здійснено «м'яку» націоналізацію валюти; ніхто ні в кого нічого не забирає, але наявні гроші мають бути витрачені або на придбання товарів, або переведені на безвідсоткові державні депозити; отримання безвідсоткових позик на зворотних умовах можливе тільки з державних депозитів; приватна власність допустима у розумних межах але тільки не на гроші; у приватній власності немає нічого поганого до тих пір, поки вона не використовуватиметься для порушення свободи інших громадян; вітається колективна форма власності, коли

підприємством володіє весь колектив цього підприємства; громадська власність можлива лише в дуже віддаленій перспективі, коли підвищиться рівень свідомості громадян; ціна товару складається лише з витрат на його виробництво та реалізацію; ціни на товари, завдяки впровадженню результатів «науково-технологічного» прогресу, повинні перманентно знижуватися;

- обов'язковий перехід на безготівкову систему розрахунків; на першому етапі допускається ходіння грошей готівкою, і то, тільки у вигляді монет; замість всіх існуючих податків пропонується лише один податок – так звана «частка держави», яка державі сплачується за те, що вона всіляко сприяє розвитку бізнесу, у тому числі надаючи безвідсоткові позики; у міжнародній торгівлі має бути тільки бартер або торгівля за золото; обмінювати невідновлювані природні ресурси на багаторазово відновлювані гроші не має ніякого сенсу; надходження будь-якої іноземної валюти на територію національної держави неприпустимо.

Докладніше принципи функціонування моделі високоефективної національної економіки викладені у цілому ряді наукових праць [3-7].

Стратегію розвитку майбутньої країни та всі важливі рішення в країні повинна приймати «аристократія» – тобто влада найкращих. Не псевдоаристократів, які мають багато грошей і хороший родовід, а справжніх аристократів – людей з високим рівнем свідомості, альтруїстів. Тільки вища в еволюції особистість повинна вести за собою нижчі, а не навпаки. Ніякої «демократії», тобто «влади народу», насправді не існує. Ніколи ніде ніякий народ не правив державою. Демократія може бути лише серед рівних по свідомості людей. Враховуючи, що в суспільстві дурнів завжди більше, ніж розумних, то за більшості голосів, рішення завжди будуть «дурними». Те, що нині видається за «демократію», є псевдodemократією. Така «демократія» нагадує морквину перед осликом, який весь час біжить за нею, а вона від нього віддаляється. За формою «демократія», а по суті – «влада заможних», яка через свої партії та через своїх довірених осіб приймає закони для вирішення насамперед своїх егоїстичних інтересів, а не інтересів всього суспільства.

Ідеологічною основою майбутньої держави має стати «гуманізм», який представляє таку систему побудови суспільства, в якому найвищою цінністю є життя людини, а всі матеріальні та нематеріальні ресурси спрямовані на те, щоб зробити це життя максимально комфортним та безпечним. Основною тезою майбутнього суспільства має стати теза про те, що людина – це не засіб, не «гвинтик», не «ресурс» і не «інструмент», необхідний для вирішення будь-яких завдань, а – основна мета еволюції, яка полягає у самовдосконаленні людини, підвищенню рівня її свідомості. І влада повинна цьому сприяти. Гуманізм закликає до побудови більш гуманного суспільства за допомогою етики, заснованої на людських та інших природних цінностях, у дусі розуму та вільного пошуку за рахунок використання людських здібностей. Підвищення рівня свідомості людини – це найважливіше планетарне завдання людства. Коли буде вирішено це питання, всі інші питання вирішаться дуже швидко.

Світоглядною основою майбутньої держави має стати «Космізм» – філософське вчення, в основу якого покладено ідею про органічну єдність людини і Космосу. Людина не може перебудувати світ, якщо вона не зовсім розуміє, як він влаштований. Багато вчених вже звернули свою увагу на забуті думки древніх філософів про тісну взаємодію та гармонію людини, планети та Космосу, про фундаментальну єдність макро- та мікрокосму. Тому Космічне мислення має стати новим мисленням не тільки XXI століття, но і надалі нового третього тисячоліття. Як писав перший президент Української академії наук, один із представників космізму академік В. І. Вернадський: «Науково зрозуміти – значить встановити явище в рамки наукової реальності Космосу». Переродження людського мислення має стверджуватись як основа нової кращої Епохи.

На наступних більш віддалених етапах розвитку суспільства будуть інші зміни, про які говорити поки що передчасно. При цьому слід пам'ятати, що досконалості межі немає.

Насправді тут показано самий прямий наслідок розвитку країни після переходу на модель високоефективної національної економіки. При цій моделі розвиток країни може здійснюватися з такою інтенсивністю, що навіть фантастичний сюжет картини американського художника Роберта МакКолла «Пролог та Обіцянка» (рис. 1) може стати для Країни «У» недалекою реальністю.

Рис. 1. Картина «Пролог та Обіцянка»

Висновки

Як правило, автори всіх утопій малювали кінцеву картину майбутнього щасливого суспільства, без вказівки на те, як такого стану можна досягти. Або вказували невірні шляхи його досягнення.

Автор вважає сучасну фінансову систему джерелом усіх бід, і вона має бути терміново змінена. Ця система має всіляко сприяти «товарно-грошовому» обміну, а вона цього не робить. Крім того, сучасні фінансові відносини, у яких отримання «прибутку» стоїть на першому місці, сприяють розвитку низинних пороків людини, таких як егоїзм, користолюбство, срібллюбство, жадібність і ніяк не сприяють підвищенню її морально-етичних якостей. Тому вирішення питання треба розпочинати саме з покращення функціонування цієї системи. Щоб економічні реформи, які проводяться в країні, дали позитивний результат, вони повинні бути обов'язково підкріплені зовсім іншою «економіко-фінансовою» моделлю господарювання.

Запропонована «соціально-економічна» та «морально-етична» модель майбутнього суспільства може виявитися «утопією» не через те, що не може бути реалізована на практиці, а через те, що владні та підвладні ним політичні та фінансові структури відмовляться від її реалізації через те, що не захочуть втрачати кермо управління суспільством і відмовлятися від тієї величезної кількості благ, які вони отримували внаслідок «фінансово-економічних» шахрайських схем їх розподілу.

Утопісти зазвичай зображують досконале суспільство, в основі якого відсутні конфлікти. Але ідеальне суспільство можна побудувати тільки з ідеальних людей, під якими розуміються люди з високим рівнем свідомості. Але оскільки людей з високим рівнем свідомості не так вже й багато, то побудувати ідеальне суспільство неможливо. Тому краще говорити про побудову розумного (раціонального) суспільства, в якому кожна людина займатиме свою нішу, яка відповідатиме її рівню свідомості та її здібностям. Але й навіть до такого суспільства шлях дуже тернистий.

У пріоритеті будь-якого суспільства перш за все має стояти ефективність людського розвитку. Якщо в державі будуть високосвідомі люди, то і з політикою, і з економікою, і з культурою все буде гаразд. Якщо рухатися все глибше і глибше, до першопричин всіх можливих криз: соціальних, політичних, економічних, екологічних, демографічних - від однієї причини до іншої - яка її породила, то в результаті ми прийдемо до основної причини всіх інших причин - недосконалої природи людини, яку негайно треба виправляти.

MYAMLIN V. V.^{1*}

1* Doctor of Technical Sciences, Senior Researcher, Professor of the Department «Wagons and carriage economy», Ukrainian State University of Science and Technologies, e-mail: vladislavmyamlin7@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8008-9097

SOCIO-ECONOMIC MODEL OF A HIGHLY MORAL AND HIGHLY EFFICIENT COUNTRY: UTOPIA OR POSSIBLE REALITY?!

The purpose of the study is a critical analysis of various socio-economic utopias and their positive and negative aspects are indicated. This will allow building a socio-economic model of the future country without repeating the mistakes made earlier. **The methodology** consists in using systemic and philosophical-humanistic approaches, logical-sensory perception of reality and the future, analogies, as well as a critical approach to the analysis of various socio-economic utopias from the point of view of cosmic thinking and a new system of cognition of reality. **The results.** It is shown that the economic system, despite its importance, is a system that depends on the policy adopted in society, which in turn depends on the level of consciousness of people. It is revealed that a person can create any society, from various utopias to dystopias, depending on the goals that he sets for himself. **The scientific novelty** lies in the fact that a new socio-economic utopia is proposed, which will function on completely different principles – the model of a highly moral and highly efficient country. For the first time, scientifically based principles and rules for the functioning of economic, financial and social systems, completely different from the existing liberal economic model, have been adopted. The negative impact on the economy of such pseudo-scientific categories as “profit” and “interest” has been proven. In addition, many different taxes are unnecessary, including land tax and personal income tax, which only hinder the development of the economy. All theories, schools and trends that support the receipt of unearned income in the form of “profit”, “interest” on loans and rent are not scientific, but political. Scientific and technological progress itself without moral and ethical progress makes no sense. The great gap that we have now will ultimately lead to the death of the entire society. If economics and morality go hand in hand, only then will this tandem be able to produce tremendous results. **Practical significance.** Even without going into the long-term perspective associated with raising the level of people's consciousness, the proposed model of a highly efficient national economy incorporates such principles that will allow, in the shortest possible time, to completely eliminate all the negative phenomena inherent in the modern economy: crises, inflation, unemployment, etc. The transition to this economic and financial model will allow for the additional creation of various benefits worth trillions of hryvnias annually.

Keywords: economy; economic theory; socio-economic development; morality; spirituality; humanism; utopia; society of the future; pseudoscientific model of the economy; highly efficient economy; country

REFERENCES

1. Blazhennyj Avgustin. (1998). V 4 t. T 3. O grade Bozhiem: knigi I-XIII. Kiev : UCIMM-Press. 595 s. [in Russian].
2. Blazhennyj Avgustin. (1998). V 4 t. T 4. O grade Bozhiem: knigi XIV-XXII. Kiev : UCIMM-Press. 586 s. [in Russian].
3. Myamlin, V. V. (2022). Suchasna paradyhma sotsialno-ekonomichnoho rozvytku: yakoiu vona maie buty? *Nauka ta prohres transportu*. № 3-4 (99-100). Pp. 14-24. DOI: <https://doi.org/10.15802/stp2022/275707>. [in Ukrainian].
4. Myamlin, V. V. (2023). Tovarno-hroshovi potoky ta makroekonomichna rivnovaha v umovakh modeli vysokoefektyvnoi natsionalnoi ekonomiky. *Review of transport economics and management*, Iss. 9(25). Pp. 42-49. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2023/280728>. [in Ukrainian].
5. Myamlin, V. V. (2023). Modeli natsionalnykh ekonomichnykh system naibilsh uspishnykh krain svitu: krytychnyi analiz ta vysnovky. *Review of transport economics and management*. Iss. 10 (26). Pp. 307-322. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2023/296401>. [in Ukrainian].
6. Myamlin, V. V. (2024). Sotsialno-ekonomichna utopiia: yak povynna buty ulashtovana maibutnia shchaslyva derzhava, i shcho dlia tsoho treba zrobyty! *Science in the modern world: innovations and challenges*. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. Perfect Publishing, Toronto, Canada. Pp. 454-467. [in Ukrainian].
7. Myamlin, V. V. (2024). Demarkatsiia mizh naukovoju i psevdonaukovoju ekonomikamy: neobkhidno vidkynuty khrematysku skladovu. *Review of transport economics and management*. Iss. 11(27). Pp. 39-49. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2024/309747>. [in Ukrainian].
8. Sviatlovskiy, V. V. (1923). Kataloh utopyi. Moskva-Petrohrad : Hosudarstvennoe yzdatelstvo. 100 s. [in Russian].
9. Chayanov, A. (1981). Journey of my brother Aleksey to the land of peasant utopia. New-York : Silve Age Publishing Co. P. 96. [in Russian].

10. Bacon, F. (2014). *New Atlantis*. Cambridge University Press. P. 130. [in English].
11. Bellamy, E. (2019). *Looking backward*. Independently published. P. 167. [in English].
12. Blatchford, R. (1907). *The Sorcery Shop: An Impossible Romance*. London : The Clarion Press. P. 215. [in English].
13. Cabet, E. (1848). *Voyage en Icarie*. Paris. P. 600. [in French].
14. Campanella, T. (2014). *La città del Solo*. Feltrinelli. P. 96. [in Italiano].
15. France, A. (2011). *Vers les temps meilleurs*. Nabu Press. P. 324. [in French].
16. Jerome, K. Jerome. (1891). *The New Utopia. Diary of a Pilgrimage and other Stories*. [in English].
17. Lapp, R. E. (1965). *The New Priesthood: The Scientific Elite and the Uses of Power*. New-York : Harpet & Row. P. 254 [in English].
18. More, T. (2012). *Utopia*. Penguin. P. 146. [in English].
19. Morris, W. (2017). *New From Nowbere*. Thames and Hudson. P. 324. [in English].
20. Morton, A. L. (1978). *The English Utopia*. London : Lawrence and Wishart. [in English].
21. Plato. (2022). *The Republic*. HarperCollins Publisher. P. 432. [in English].
22. Toffler, A. (1970). *Future Shock*. New York : Random House. P. 505. [in English].
23. Toffler, A. (1980). *The Third Wave*. New York : William Morrow and Company, Inc. P. 544. [in English].
24. Weitling, W. (2017). *Die Menschheit, wie Sie Ist und wie Sie Sein Sollte*. Forgotten Books. P. 58. [in German].
25. Wells, H. G. (1905). *A Modern Utopia*. London, Edinburgh, New-York : Thomas Nelson and sons, Ltd. P. 378. [in English].
26. Wilde O. (1891). *The Soul of Man Under Socialism*. *The Fortnightly Review*. New Series. Vol. 49. [in English].
27. Winstanley, G. (1983). *The Law of Freedom and other Writings*. Cambidge; New-York : Cambridge University Press. P. 394. [in English].

Стаття надійшла до редакції: 11.12.2024
Received: 2024.12.11